

Едда звитяжців

Від перекладача

Пісні «Едди» являють собою скалки з багатої колись і у віках великою мірою розгубленої поетичної скарбниці давньої германської Півночі. У триподілї цієї літератури на співи тулів, поезію скальдів та прозу саг пісні «Едди» стосуються до перших і виникли вони в Норвегії, Ісландії та Гренландії десь між 800 та 1250 рр. по Христі. Перші писані збірки цих пісень, тепер утрачені, постали правдоподібно у XII сторіччі. Зберіганий у Королівській книгозбірні в Копенгагені примірник, т. зв. Codex regius, це відпис, виготовлений у другій половині XIII сторіччя, придбаний 1643 р. на південному заході Ісландії єпископом Брюньольфом Свейнсоном і либонь подарований від нього королеві Фрідерикові III. Брюньольфові ж належить і застосування до цих пісень назви «Едда», взятої від так іменованого підручника поетики пера Снорра Стурлусона, ісландського політичного й культурного діяча XII—XIII ст. ст. Поза тим існує ще чималий уривок рукопису еддичних пісень, який зберігається в університетській книгозбірні в Копенгагені ж, і ці два пергаменові рукописи являють собою єдину базу, що до неї сходять усі пізніші паперові копії.

Збережені до нас пісні «Едди» поділяються на перекази про богів, які включають у себе виплоди космогонічних та теогонічних уявлень давніх північних германців, і перекази про людей, про звитяжців.

З погляду чисто поетичного одиниця еддичної версифікації являє собою ритмічний силабічний рядок, переважно з чотирма наголосами — симетрично по обидва боки виразно вичутної цезури. Такі рядки з'єднуються по чотири у строфу. Особливий склад являє собою стрсфа, де другий і четвертий рядки тринаголосні і безцезурні — т. зв. «льйодагат». Строфа внутрішньо й зовнішньо становить сливе завжди формально замкнений образ.

Своєрідною особливістю зовнішньої форми еддичної поезії є алітерація (співзвук початкових літер у наголошених складах), а багатим висловником її мистецького мислення служить т. зв. «кенінг», метафоричне означення істот і явищ, у кожному випадкові надзвичайно гостре й оригінальне (наприклад, змія називається «риба

Сігурд

Дереворізьба на дверях однієї старовинної каплиці в Норвегії

рівни», битва окреслюється як «бенкет мечів», а «ворог лісу» і «бойове дерево» суть кенінгами для вогню й звитяжця; пізніше, в ученій поезії скальдів мистецтво кенінгу доведено до незрівняної вишуканости).

Пропоновані тут переклади пісень з «Едди звитяжців» являють собою першу спробу українізувати північногерманський віршований героїчний епос безпосередньо з первотвору. Йдеться тут насамперед про т. зв. «Уламок Сігурдового переказу» („Brot af Sigurdarkviðu“), збережений там фрагментарно з тієї причини, що початок пісні падає в знану «прогалину» (в Codex regius випав свого часу й безслідно загинув цілий аркуш, після стор. 32). Німецький дослідник «Едди» А. Гойслер реставрував частину пісні, що її бракує, за «Сагою Вольсунгів» з XIII стор., складач якої мав ще перед очима повні списки «Едди» і на їхньому ґрунті контамінував свій прозовий твір. У цьому останньому виразно знати не тільки сліди алітерованих віршів (напр.: „mikkin mund í gulli ok góðum gripum“ чи „ok hefir sverð í hendi ok hiálm á höfði“), а й свідомо збережено цілі строфи. Цю реставрацію включив у своє коментоване видання вибраних еддичних пісень В. Раніш, за яким (Eddalieder. Mit Grammatik, Übersetzung und Erläuterungen von Dr. Wilhelm Ranisch. Sammlung Göschen. Leipzig 1906) і зроблено, між рр. 1940-1953, український переклад.

Друга перекладена пісня — «Атля переказ»

(„Atlakviða“) — є найстаршим з дійшлих до нас варіантів фінальної трагедії Ніфлунгів: загибель князів з дому Г'юка через підступ Атля, гунського володаря, епічний образ якого навіяний історичною особистістю Аттілі, і помста останньому з рук Гудруни. Ця пісня також сильно пошкоджена в часі, деякі строфи дійшли до нас у неповному вигляді або й були зовсім утрачені. Зокрема випала остання строфа первісної редакції, вилучена від пізнішого збирача либонь з огляду на те, що в ній повіствується про смерть Гудруни, в наступних же піснях збірки оповідається ще про її дальшу долю.

Український переклад з погляду образности мірою змоги точний, з рядка в рядок, за винятком нечисленних, спеціально застережених місць. Щодо евфонічної сторони, то, намагавшися суворо дотриматися засади інструментування рядка на дібрану групу звуків, перекладач, самозрозуміло, виходив з вимог мови перекладу, а не оригіналу. Щоправда, в рідких випадках щастило віддавати ідеальну алітераційну схему первотвору, яка має співзвук в обох наголосах першого піввірша і в першому наголосі другого піввірша (пор.

„dafa darradi drösla mǫlgreypa“ «кінчики до копій коників-гнуздогризів»). Але, не кажучи вже про те, що й старовинні складачі пісень на практиці, звичайно ж, самі раз-у-раз відбігали від цієї схеми, перекладач порушував її ще й тому, що при її зовнішньому дотриманні звукова структура української мови, сама з себе вже значно різноманітніша, розводнювалася б цілковито. Тим то перекладач волів застосовувати суцільний співзвук усіх наголошених або перехресну алітерацію основних звукових груп у рядку (відповідник у первотворі, напр., в «Атля переказі», 42,3: „skop lét hón vaxa en skíran málm vada“), а де це не давалося — бодай досягати виразного співзвуччя прикінцевих наголосів обох піввіршів.

Розділові знаки в перекладі спрощено до межі елементарного не лише з метою стилізувати його зовні під середньовічний скрипт, але й щоб увільнити цю щирю поезію від марних пут конвенційної пунктуації.

Слово «звитязький», «звитязець» вживано від нас на означення не тільки переможного, а й взагалі героїчного, в широкому розумінні.

Уламок Сігурдового переказу

(Brot af Sigurdarkvidu)

[Сігурд прибув до двору Г'юка, бургундського князя над Райном, і був приязно прийнятий. Він виконав із синами князя, Гуннаром та Гогні, обряд кривого побратимства і одружився з його донькою Гудрун. З Гуннаром виправився він, щоб підтримати його в його жениханні до Брюнгільди, яка, в оточеному вогнем замчищі живши, противилася всім, хто шукали її руки.]

— вони знаходять покій і полум'я і вбачають замчище злотором окрите і палаз огонь іззовні вколо. Гуннар їхав Готом — Гогні ж Гольквіром. Гуннар острожить огиря проти огнища — а той же відступа назад. Сігурд мовив: чом відступаєш ти Гуннаре, він відрікає: не хоче огир скакати через огнище — і просить Сігурда позичити йому Грана. може бути се: каже Сігурд. Гуннар скаче тепер проти огню — а не хоче Грані ступати. не спромігся Гуннар промчати полум'я. міняються тоді вони обличчями. по тому їде Сігурд і в нього Грана у руці і прив'язує злотні остроги до ніг собі.

1 враз зайнялось нестримно враз землі струс
і враз увись вогненна врава до неба
зважились там немогі б з витязів полководи
полум'я промчати поготів перекрочити.

2 Сігурд Грана острожить двограним
слабшає врава перед славновродженням
улягає вогонь за-голосом-гонному
спалахом збруя спадок з добра Регіна.

Вони знаходять покій. У тексті «Саги Вольсунгів» ідеться дослівно про покій, «залю», проте складач став тут жертвою непорозуміння: первісно (в пісні) це був лише кенінг для цілого замку, оточеного тарчами й полум'ям.

А не хоче Грані ступати. Ізда крізь вогонь це, звичайно, проба вершника, а не коня. Грані перескакує полум'я з тим верхівцем, чий дух відчуває як дужчий, хоч би зовні Сігурд мав і не своє обличчя.

Міняються вони тоді обличчями.

Перетворення в інший образ за допомогою чар — розповсюджений мотив в еддичній тематиці.

Острожить двограним. В оригіналі лише «мечем острожить».

За — голосом — гонний. «Голос» тут у розумінні «розголос», «слава» (пор. польськ. «głośny» — «славний», «відомий»). У первотворі дослівно: «хвали спраглий».

Регін. Вихователь Сігурда, який спонукав свого часу юного звитязця вбити дракона Фафніра. Забивши дракона, Сігурд став спадкоємцем

і коли Сігурд перемчав через приск — знайшов він там преліпу світлицю і там сиділа Брюнгільд, вона запитує хто бо муж є, він же назвав себе Гуннаром сином Г'юка; а ти визначена мені жоною по твоєму рішенню — я ж бо проїхав через твоє полум'я, вже й не знаю я що на тебе відповісти повинна; каже вона, Сігурд звівсь на рівні ноги на помості і сперся об меч держално і мовив до Брюнгільди: тобі сплачу я пребагате віно злотом і славним клейнодом, вона відрікає з турбою зо свого сидіння неначе лебідка з хвилі і має меч у руці і гелм на главі і була в броні: Гуннаре; каже вона; не речи такого зо мною коли ти не від кожного мужа мужніший — а повинен ти тоді тих повбивати що до мене сваталися — коли звиряєшся на себе, я ж бо була в раті з руським князем і зброю мою було збарвлено в мужів багровиці і того я ще собі бажаю, він відрікає: многії подвиги ти еси поповнила — та спогадай но на твою обітницю мовляв як сей приск буде перескочений то підеш ти за паном тим який того поповнить, вона знаходить тоді тут правдиву відповідь і справдешність тієї мови — підводиться й привітствує його приязно, там проводить він три ночі і розділюють вони ложе, він бере меч Грам і кладе його між них оголеного, вона запитує що то має означати, він каже — се йому суджено так шлюб із жоною обійти — інакше ж прийме він смерть, він узяв тоді від неї кільце і дав їй інше кільце зо спадку Фафніра, по тому їде він геть крізь той самий огонь до своїх побратимів і міняються вони вдруге обличчями. —

се було одного дня що вони [дві жінки] пішли до річки разом купатися, тоді вибилася Брюнгільд далі в потік, Гудрун запитує що то має значити, Брюнгільд каже: чом би мала я тут рівнятися з тобою перше як в іншому, я гадала — мій отець могутніший за твого і мій муж много подвигів поповнив і промчав огонь плсменіючий, твій же господар був слугою в Г'яльпрека князя, Гудрун відрікає з гнівом: була б ти мудріша коли б мовчала замість ганити мужа мого, таж усі мужі мовлять — не було ще такого у світі з кожного огляду — і не личить тобі поганити його — він бо був твоїм дружиною, і забив він Фафніра і проїхав полум'я — коли ти гадала бачити Гуннара князя, і він лежав біля тебе і взяв з руки твоєї перстень — і можеш ось його тут упізнати, Брюнгільд бачить тепер кільце і впізнає, тоді блідне вона наче б мертва була, Брюнгільд пішла домів і не промовила ані слова ввесь вечір.

і се їде Гуннар провідати її і запитує — біда їй сталася чи що якась і чи можна тому щось зарадити, я не хочу жити; сказала Брюнгільд: Сігурд бо мене обманув і не менше тебе — коли се ти його та пустив до мого ложа, тепер же я не хочу мати двох мужів водночас в однім покої — і се мусить принести смерть або Сігурдові або тобі або мені — бо він естє тее все Гудруні сказав — вона ж закидає се мені.

[Гуннар улїг вимозї помети з боку Брюнгільди. Він звернувся до свого брата Гоґна, щоб порадитись його щодо нападу на Сігурда. Гоґні спершу спробував його відмовити:]

3

 яку ж бо мав Сігурд скоїти збродню
 що бажасш хороброму жизнь одібрати.

бережених від нього в печері незчисленних скарбів. Регін мав таємний намір забити своєю чергою Сігурда і самому заводити скарбами, проте Сігурд довідався про це вчасно, і Регін став з його руки жертвою власного підступу. — Юнацькі подвиги Сігурдові відтворено в еддичних піснях «Про Регіна мова», «Про Фафніра мова» та кількох інших.

Неначе лебідка з хвилі. У виданні німецького перекладу «Саги Вольсунгів» (Isländische Heldenromane. Herausgegeben von Felix Niedner. Jena 1923) коментатор уважає цей образ за незрозумілий і висловлює здогад, що він стоїть у зв'язку з зображенням Брюнгільди як діви-лебідки в еддичній пісні «Брюнгільди подорож до Гель». Нам, проте, здається цілком закономірним, що в кожного співця, навіть найсуворіше залежного від традиції — від обов'язку цитувати постійні епічні образи, — трапляються чисто особисті свого роду вириви.

Руський князь. В оригіналі: «Гардаконунг» («Гардарік» — Київська Русь, дослівно: «держава городів-міст»). — Коментатор згаданого німецького перекладу «Саги Вольсунгів» твердить, що поза тим Русь не грала ролі в давньо-північних зв'язьких піснях. Це не зовсім так. «Місцевини над Дніпром» згадані, наприклад, в «Атля переказі». Не кажемо вже про те, що староруські князі є навіть активними дієвими особами в прозових переказах (сагах).

Г'яльпрек. Данський князь, син якого Альф здибав на полі бою вагітну дружину забитого Сігмунда, Сігурдового батька, і забрав її з собою. По народженні Сігурдовім Альф одружився з його матір'ю і разом з Г'яльпреком виховував хлопця. Це й має на увазі Брюнгільд, називавши Сігурда Г'яльпрековим слугою, властиво — бранцем.

[Гуннар:]

4 для мене мав Сігурд складені клятви
клятви складені всі клямством зламав
зробив же мені оману тоді як бути мав він
присяг договірних єдиним повновірником.

[Гогні:]

5 тебе бо єсть Брюнгільд би довести до недобра
підбурила злобно болісне зладити
заздрюща вона на Гудруни відрадне подружжя
та й на те тебе за те що тишишся з того.

6 ті вовчатиною смажили ті змієм тятим снажили
ті ж скоромили Готторма сіроманським кормом
аж доки спромоглися жадуці спрагли олжи
на мудрого мужа руку мордом наложити.

7 замордовано Сігурда полуденніш від Рену
крук на дереві криком крякнув:
ой зробить об вас Атлі зброю алою
відважні в кривавій справі уневажнять кривоприсягу.

8 на ганку стала Гудрун донька Г'юка
і тепер вона словом найперше озвалась:
де ж бо є Сігурд самодержець сильних
оскільки мої крєвні скажуть напереді окремо.

9 єдиний дав Гогні одвіт на той говір:
.....
на-четі нами Сігурд мечем посічен
головоньку сивий коник клонить над князем по сконі.

10 ой реготала ж Брюнгільд аж бруси хиталися й брами
з усієї осердньої сили свого серця:
відискаєте надовго ви ж землі й витязів доблесних
що насмілилися смілому смерть заподіяти.

Ті вовчатиною смажили — ті змієм тятим снажили. Йдеться про учасників змови на життя Сігурда, які нагодували спеціальним відьомським їдлом Готторма, пасерба Г'юкового: він бо, не зв'язаний із Сігурдом обрядом побратимства, мав вільну руку, отож був визначений на фактичного вбивцю. — Внутрішня рима в оригіналі («sumir úlf sviðu — sumir orn snidu») свого роду раритет в «Едді», проте, як бачити з усієї структури рядка, не випадковий. Бо, наприклад, нижче, 13, повторення наприкінці першого й третього рядків споріднених змістом і майже однозвучних слів «rédi» — «[folk-]gæði»: «рідив» (пор. польськ. «zad»), «господарював» — «[над-народом-] господарювання», «[над-народом-] панування» стало римою явно без свідомого наміру. Натомість багате застосування асонансів та консонансів, віддане в перекладі лише мірою можливості, є в першовторі вичутно послідовне, отже тут можна з повним правом говорити якщо не про свідому в найвищому розумінні творчість (як от у пізніших скальдів), то в кожному разі про той залізний автоматизм погодження ритму й евфонії — ось, наприклад, у повторах: «fram var kvelda / fiöld var drukkit / þá var hvivetna / vilmál talit» (14, 1—2), чи: «fót nam at hrœra / fiöld nam at spialla» (15, 1), або ж у паралелізмі закінчень третього й четвертого рядків у 22: «útan gorrvar — innan fáðar», — автоматизм, який безпосередньо витікає з потужної інтуїтивності загальної естетичної ідеї твору.

Сіроманський корм. У першовторі «af gega deildu» — дослівно: «від вовка вділили».

Рен. Річка Райн, давньопізн. Рін. У перекладі вжито архаїчної слов'янської форми.

Атлі. Князь гунів, олегенднений Аттіля, за північними переказами брат Брюнгільди, пізніший другий чоловік Гудруни, що, запросивши до себе в гостину її братів Гуннара та Гогна, підступно напав на них під час бенкету й у страшній січі помордував їх з усім військом (див. нижче «Атля переказ»).

Головоньку сивий коник клонить. У першовторі так і є дослівно: «gnarig æ grár ígr». Цікавий рівнобіг до українського постійного епітетного епітету коня.

Аж бруси хиталися й брами. В оригіналі тут просто: «подвір'я все задудніло». В цьому й кількох ще подібних зразках такої свого роду бароккізації першовторного образу (пор. «справжню спороду даруючи», 13, 4, супроти першовторного «якби породив», «якби здобув» [п'ятьох синів], або ще «від щастя відчаєм відчухнутий», 18, 3, де в оригіналі тільки «радоців позбавлений») перекладач виходив не тільки з поставленого собі завдання чисто технічно увіразнити алітерацію: тут бо так само йшлося про шукання певної компенсації за ті випадки, де не щастило дібрати достатньо влучний відповідник кенінгам, які в естетичній засаді своїй завжди бароккові (тоді як алітерація походить чи не з якоїсь, мовити б, пра-футуристичної ідеї) — і зав-

- 11 Тоді рекла Гудрун донька Г'юка:
ти вщерть злощасний вислів щойно вимовила
обсиплять Гуннара біди Сігурдового вбивцю
у мстивому стремлінні вжеж міститься возміздя.
- 12 тоді так рекла Брюнгільд донька Будля:
відзискаєте надобре ви ж зброю й землі
єдиний був би Сігурд рядив над дібрами
якби децю довше десь ряст потоптав був.
- 13 не під стать було б якби став він господарем
над спадком Г'юка й посполу над готами
п'ятьом потомкам потужним родогосподарям
спраглим справи оружної справжню спороду даруючи.
- 14 пізнім було вечером пито й випито
як завжди оповідження сладженні проваджено
усі вже послули хто до постелі досунулись
був бдящий лиш Гуннар довше за других.
- 15 ногами став ворущити багато став віщати
тисяч-умертвитель над тим міркувавши
що бо то їм з древа ті двсе наврочили
ворон з орлом в їх зворотній дорозі.
- 16 пробудилася Брюнгільд донька Будля
відовниця з дому доброго невдовзі перед днем удосвіта:
спонукайте чи спиніть мене — бо сталося нещастя —
про печаль почати хоче того чи не хоче.
- 17 усі замовкли з сією мовою
немногі могли збагнути умніння жінотне гнуче
як вона з риданням заходилаь розповідати
до чого з реготом ратників радила:
- 18 вживаєсь мі Гуннаре жахом ві сні я марила
наче вимерло все в палаті ложе мое захололо
ти ж бо начальнику мчав від щастя відчаєм відчахнутий
поворозкою обворожений просто в стан ворожий.
- 19
.
се пороблять вам власне всій породі Ніфлюнгів
вибавлять силу пружну ви бо клятвoporушники.

жди, через межеву графічну короткість, дуже важкі до задовільного перекладання. Зрештєю, кожен мистецький переклад має власний задум та певні автономні права, стереотипніші або оригінальніші, в залежності від творчої особистости перекладача.

Будлі. Батько Брюнгільди й Атля, нібелюнгівний Ботелюнг. — З огляду на те, що в давньо-північній мові ймення власні відмінюються, в перекладі допущено, супроти прийнятих правил, відмінювання таких жіночих імень, як Брюнгільд, Гудрун, або ймень із закінченням на -і, як ось у випадку Будлі. В цьому останньому випадкові, між іншим, вживана тут українська форма род. відм. таких імень збігається з род. відм. давньопівнічної мови, який існує поруч із т. зв. саським генетивом, отже: Будля, Атля, Г'юна тощо. На полях будь тут взагалі замічено, що володіння слов'янськими мовами дає змогу якомсь особливо вичути дух давньопівнічної мови, зокрема її багатющу синтаксу.

Готи. Тут і всюди як синонім бургундів. Тисяч-умертвитель. В оригіналі «війська винищувач», кенінг для князя.

Відовниця з дому доброго. У першовторі «dis skiöldunga», тобто надзвичайна, відуца жінка з дому Скіольда, казкового данського вождя, чие ім'я стало називним на означення шляхетного походження взагалі.

Про печаль почати. Зміст цього рядка дехто трактує як «про печаль почати — абож опочити (вмерти)».

Наче вимерло все в палаті ітд. В Раниш розглядає сон Брюнгільди як чисто фантастичне мариво, яке не містить у собі реального пророцтва про дальшу долю її чоловіка (гнаного, мовляв, у цьому видмі просто «герфйотуром», особливим панічним жахом людей Півночі). Проте, насправді тут у сконденсованому викладі, нехай і в алегоричній оболонці, дуже точно списано те, що сталося пізніше з Гуннаром та з цілим його родом і військом, як це зображено в еддичних піснях про Атлі (пор. хоча б із поданим нижче «Атля переказом»).

Ніфлюнги. Те саме, що й Нібелюнги: ім'я мітичних істот, яке потім перейшло на Сігурда, а від нього — на весь бургундський («готський») рід Г'юкунгів.

20 забув еси Гуннаре занури́в до ґрунту
що в стопáх одбитих кров стопилисьте обидва краплями
ти за все те йому днесь оддячивсь недобрим
що він тобі переважному вишукати волив.

21 тоді бо се виявилось коли витязь ви́хав
мужньо у мандри на змаг за мене
як тисяч-винищувач тим був хто раніше
обоюди́цтво додержав юному самодержцеві.

22 бич поранень був зложен розмахом злотний
през можнорода відважного промежду нас обидвох
гаряччу лезов'я гартом крито ззовні
краплями яду внутр крашено яро — —

[На цьому пісня вривається. Бракує ще щось зо дві строфи, в яких Брюнгільд сповіщає, що не хоче більше жити: вона бо волить послідувати за тим звияжцем, з яким була колись заручена, а якому тепер ось уготовила смерть.]

Атля переказ

(Atlakvida)

1 Атлі вислав до Гуннара вісника
кінно кмітливого кмета на ймення Кнефрод
до городищ прибув він Г'юка й до Гуннаркових гмахів
до лавок що оточують племінь де пиво точать солодке.

2 кружляли там прибічники — скритовбивці ж тайлись обачно —
вино у ґридниці гніву боявшися гунів
зикнув же Кнефрод зимним зовом-кликом
муж полуденний на місці високім сидівши:

3 Атлі мене сюди вислав бігти з вісткою
гнуздоґризом-конем крізь Дрімуч-бор незнаний
обох вас просити Гуннаре до бесід аби прибули
в гелмах із кільцями гарних у гості до господи Атля.

Що в стопáх одбитих кров ітд. При виконанні обряду побратимства спільну кров змішувано в слідах стіп кожного, відбитих у землі.

Тисяч-винищувач. У першотворі тут той самий кенінґ для князя: «війська винищувач». Тим разом він стосується до Сіґурда. — Сіґурд тим був, хто раніше додержав обоюдно присягу, складену взаємно з Гуннаром (тут як «юний самодержець», «юний князь»), який мав би й зо свого боку залишитися вірним побратимові, проте клятву порушив: проблема етики дохристиянських часів, ґрунтованої, за відсутністю єдиного Бога в свідомості людини, на особистій добрій волі, на дотриманні до кінця даного слова. Зламання ж слова невідклично тягне за собою кару на порушника від таємної долі, персоніфікованої тут в образі Брюнгільди, яка, з одного боку, являє собою осередній персонаж конфлікту (отже: вона, будучи стороною зацікавленою, бажала смерті Сіґурдові), з другого ж боку — є, мовити б, совістю події, суддею, сліпою носійкою справедливості, є об'єктивним знаряддям долі. Наскільки ідея особистої відповідальності на тлі загальної долі живуча в північному інтелекті, можна простежити в пізнішій скандинавській літературі, від романтизму («Фрїтйофова саґа» Есаяса Тегнера, або свідоме, звелене собі переродження раба на звияжця в трагедії Еленшлегера «Ярл Гаакон») аж до модерних часів (славетне речення Росмера в Ібсена: «Над нами немає суддів, і тому ми самі повинні чинити над со-

бою суд і розправу», або втілення справедливості в образі старого Тю в Гамсуновому «Грищі життя»).

Розмахом злотний. В ориґіналі «brugðinn gulli» («brugðinn»: оголений, з піхов добутий, змахнутий). За В. Ранішем, у даному разі — обвитий (золотим дротом) по держалні.

Краплями яду ітд. Не зовсім ясне місце в тексті першотвору. Гадають, що мова про звичай втирати отруту в лезо, воно бо, мовляв, від того стає твердішим. На нашу думку, тут може йтися також про якусь їдучу рідину, що нею травлено визерунки вглиб металу.

Скритовбивці. Післанці Атля, які знають про зрадницький замір свого князя.

ґридниця. В ориґіналі «вальґолль», Вальгалля, гмах Одіна, верховного бога скандинавського Олімпу, пізніше називне ім'я взагалі для княжої світлиці.

Гніву боявшися гунів. Передчуття недоброго серед Гуннаркових наближених.

На місці високім. Гостеві надавано нижче з двох високих місць у трапезному покої, тоді як вище, навпроти нього, посідав сам господар. Обидва високі місця влаштовувано посередині бесід, лавок здовж довших стін давньогерманської світлиці. В осередді між лавками палало вогнище.

Дрімуч-бор. Ім'ям «Мюрквідр», «мрячний бір» називано міжзем'я, що ділило володіння гунів від посіlostей германських народів. Назва, звичайно, легендарна.

- 4 там вибиратимете тарчі й ратища з ясеня
гелми зладжені злотом та гунів без ліку
срібнозлотні кульбаки чужинні кольчуги
кінчики до копій коників-гнуздогризів.
- 5 поля повідав віддасть вам Гнітагейди дальньої
окрім списів звучноспівних та суден-бусів озлочених
скарби огромні й Дніпрові українські урочища
ліс той прославлений що люди Дрімуч-бором кличуть.
- 6 голову обернув Гуннар та до Гогна мовив говором:
чи слушно молодик нам тут радить що слухаєм вдвох його річі
злата я стільки не знаю на тій бо Гнітагейді
що ми б його не ймили самиською тою мірою.
- 7 комірчин посідаєм аж сім мечами повно насипаних
де ж бо кожен з них держално має злотне
мій коник знаю найкращий концир же найгостріший
тарча й гелм найблискучіші з царського походженням скарбу.
[Гогні:]
- 8 що думаєш господиня гадала каблучку нам сюди передавши
повиту вовчою вовною. видно давала до відома.
волос бо вовка я вищукав степового на персні вишивку
у вовчу ми путь-дорогу на вістку тую рушили б.
- 9 стрії не говорили ані котрийсь другий кревний
довіренці ані дорадці ані краю державці-урядники.
се гукнув тоді сам Гуннар з князеві гідним густом
пивши в світлиці трапезній пишній сміливістю безстрашною:
- 10 уставай но Фйорніре до бесід пускай проворно
келихи вояцькі злотні а ке-лиш по руках між люди
.
.
.
- 11 владним сіроманцям-господарям вляжуть Ніфлюнгів спадки
старезним сіровбраним як Гуннара буде втрачено
ведмеді чорношерсті вщент іклами гризтимуть
повергнені зграї людоти як не верне Гуннар додому.
- 12 ой проводжали ж державці бездоганні мужове
з риданням буй-одважного від городищ Ніфлюнгових подвір'їв
тож голосно слово свое мовив Гогна юнак-спадкоємець:
щастя доля вам там і розум куди серце манить в дорогу.

Гнітагейда. Пустинний ліс, де містилася печера Фафнірова.

Українські. В перекладі це слово, само-розуміло, вжито в тому сенсі, в якому вжив би його сучасний цій пісні «Едди» перекладач її на староруську мову, будь тоді такий знайшовся: отже так, як ужито цей термін, наприклад, у літописній згадці про смерть князя Володимира Глібовича в Іпатіївському спискові під роком 1187 («о немъ же украина много постана») — щось середнє між «околиця» взагалі та «наш край», «рідний край». Цією назвою, як відомо, окреслювано в різний час і з різними варіантами сенсу — різні околиці, аж доки вона закріпилася за однією територією, що її в XVII сторіччі, насамперед поляки, тоді Боплян та інші чужинці визначали вже географічно менш-більш точно. Проте, звичайно ж, перекладачеві цей старовинний термін давав змогу алюзії й на теперішнє буття слова для означення певної національної території. В оригіналі тут просто «stadī Danrag», «місцевості над Дніпром».

Царського. У першотворі «Kіars». «Kіarp», як і «цар», постало з «Caesar». Мова, звичайно, про візантійського цісаря.

Степового на персні вишивку. В оригіналі тут: «волос вищукав я степовика (вовка) вплетений в перстень червоний (червонозлотний)», — але зате в попередньому вірші вжито на означення вовчого волосу (де в перекладі «вовча вовна») спорідненого складного кенінга: «шати мешканця степів».

Стрії не говорили йтд. Усі приголомшені осторогою Гудруни, що підсилює лихе про-чуття. Лише Гуннар, щоб виявити гідність та за-демонструвати зневагу до смерті, подає свій ви-рідний голос.

Фйорнір. Кравчий, виночерп Гуннарів.

Ке-лиш. Старовинний український вираз, щось як «а дай но сюди!» (пор. нар. пр. «Коли не вмів пирога ззісти, ке його сюди», або в Шевченка: «Кете лиш кресало»).

- 13 спокійним сміливці скоком пускали ступати по скалах
огирів-гнуздогризів Дрімуч-бором незнаним наскрізь
гучно стугоніла Гунщина від гону строгонравних побігущого
що поганяли пугою-зляканих през поля презеленії.
- 14 взріли вони Атля землі й зубоврізані зглиблено гзимси —
зібралися Будля буй-воїни на забралі будівлі вишньої —
гридниці над народом полудня деревами сидіння обладнану
щільно зіставленими тарчами щирого блистання щитами.
- 15 Кружляв же там Атлі з приближеними мужами
вино у гридниці. навні були вартівничі
пантруючи на Гуннара з друзями якби трапилось їм втрученням
списами звучноспівними спонукати звитяжця до спірки.
- 16 скоро сестра зобачила що до гридниці прибули
брата її обидва — браги ані мало не пили — :
зраджено тебе Гуннаре зарадиш чим бо хоробрий
полічникам гунським болочим. полиш но боржій світлицю.
- 17 зробив би ти ліпше брате якби їхавши бронь убрав був
чим гелм із кільцями гарний у гості до господи Атля
сів би ти у сідлице соняшної днини
.
- 18 мовив же тоді Гуннар мужів могутній:
не пора запізно сестро виправу Ніфлонгів збирати
виглядати було б задалеко за людотою для походу
через Рену червоні скелі щирих ратників бездокірних.

[По тому починається бій, у якому всі мужі Гуннарові гинуть.]

- 19
.
йmano ними Гуннара й мотузом обмотано
друга бургундів і скручено кріпко гудзом.

- 20 сімох кончив Гогні концирем гострим
восьмого ж у вогнище вергнув живого.

[Проте, пододало й Гогні і також зв'язано. Приходять гуни до Гуннара.]

- 21
.
відважного питалися чи ж волить життя
готів зверхник злотом викупити.

[Г у н н а р:]

- 22 серце Гогна на долоню мені мусить бути покладено
криваве з груді викраєне хороброго
[перш ніж я куплю моє життя злотом.]

- 23 витяли ж вони серце Г'ялльові з груді
криваве й клали в полумисок і кланялись ним Гуннарові.

[Г у н н а р:]

- 24 тут серце передо мною Г'ялля того ницого
гей що серцеві не рівня Гогна славнознаного
що дрижить так сильнодуже в полумиску лежавши
а напів більше тріпотіло як у грудях було тіпалось.

Пугою злякани. Кенінг для коней.
Взріли вони Атля землі йтд. Ціла ця
строфа, як і наступна, вражає надзвичайно ви-
разною — сьогодні б сказати: експресіоністично-
фільмовою — технікою чергування образів шля-
хом вростання одного в другий.
Дерева сидіння. Кенінг для лавок-бесід.

Бургунди. Цю (правильну) назву племені
вжито в піснях «Едди» лише в цьому одному мі-
сці. В решті випадків народ Гуннарів — «готи»
або «ніфлонги».

Г'яллі. За довшою піснею про Атлі, «Про
Атля мова», це кухар князя.

25 реготом заходивсь Гогні як різали серце з груді
живому шолом-дрегу жалітися ж не думав ні трохи.
клали криваве в полумисок і кланялись ним Гуннарові.

[Г у н н а р:]

26 тут серце передо мною Гогна славнознаного
гей що серцеві не рівня Г'ялля того ницого
що слабо зовсім дрижить у полумиску лежавши
а не більше й тріпотіло як у грудях було тіпалось.

27 [Строфа втрачена непоправно. Зміст: ніколи ти не дістанеш нашого скарбу.]

28 самим тепера мною весь утасмничений
клейнод Ніфлюнгів — нема більше Гогна —
був мені сумнів як обидва були ми суцці
тепер же не маю жадного як сам я при житні.

29 в заряді будуть Рену буй-руди хоробрих
у спішного асівські спадки Ніфлюнгів —
у бистрім водобігу блиск пернів смертоносних —
раніш як злото іскристе гуненятам руки прикрасило б.

[А т л і]

30 привезіть но вози коліщаті в'язень бо ось закліщений
.

31 Атлі зверхник на Глявмі вирушив верхи
з коліна б'огів побіди буй-колючками оббитий.
рекла тоді Гудрун донька Г'юка —
сльози зридні стримала вступивши до гридниці крику — :

32 гей вийшло б тобі так Атлі як то Гуннарові сам ти
нераз проказував клятву наречену колись-то
на на південь сонці зверненім і на пагорбах бога звиягу
на огирі ложа й на обручі Улля.

33
.
і тоді з оздоби стражем отой гнуздою стрясувач
з буй-богом битви біг до погибання.

Шолом-древо. Кенінг для вояка.
Буй-руди. «Бойова руда», «металь, що спонукає до битви»: кенінг для золота.

Асівські. Походженням від асів, богів.
Спішний стосується як епітет до Райну.

Глявм. Кінь Атля.

Буй — колючками оббитий. «Бойова колючка», «бойовий шип»: кенінг для меча. Оригінальне «sleginn» означає дослівно «оббитий», проте, як і український відповідник, уживається в переносному розумінні «оточений». Семантична адекватність кожного з цих значень в обох мовах дала змогу зберегти в перекладі виразний образ озброєного до зубів князя в оточенні своїх дружинників, ощерених мечами.

До гридниці крику. У першовторі дослівно той самий образ: «í þushöllu».

Гей вийшло б тобі так Атлі йтд. В цьому рядку першовтору рідкий випадок симетричної алітерації по обох боках цезури не одного, а кількох співзвуків: «svá gangi þér Atli sem þú við Gunnar áttir». У перекладі інколи також застосовувано таку схему, напр. в «Уламкові Сігурдого переказу», 20, 2: «що в стопях одбитих кров

стопилисьте обидва краплями», або тут нижче в «Атля переказі», 44, 3: «під дверима будинку вергнула — й двораків побудила вірних».

На пагорбах бога звиягу. Бог звиягу, побіди — Одін, що ним називано звичайно гори.

Огир ложа. Кенінг для дому. В оригіналі «hǫlkvir hvílbediar»: «Гольквір» — переважно кінь Гогна, але також і взагалі кінь.

Улля. Бог лука й лижв (лещат). На кільці, колі — раз-у-раз складано клятву, проте Улля як бог присяги згаданий лише тут.

І тоді з оздоби стражем ітд. Два збережені з цієї строфи вірші синтактично побудовані в першовторі з надмірною бароковою ускладненістю, неможливою до віддання. Дослівно: «і по тому охоронця клейнодів гнузди бойового бога тягнув (ніс) до смерті стрясувач». Оздоби стражем у перекладі віддано «охоронця клейнодів», «сторожа скарбів», кенінг для князя. Гнуздою стрясувач — кенінг для коня. Буй-бог битви — в оригіналі дослівно: «dólgrognir» («Рогнір» — одне з імень Одіна), «бог битв», кенінг для вояка.

- 34 вкинув живого князя до загорожі замкнувши
де повно гаддя повзало полк завзятців.
та Гуннар гучно готів могутній
гнівногордий на гарфу рукою заграв.
- 35 наказав тоді Атлі назад у свою землю
розтоптувачем-коником по тайно вбивстві доконанім.
гамір був у городі збіговище огирів
зброї брязкіт повірників що з бору повернулися.
- 36 на ганок вийшла Гудрун Атльові до густу
злотооздобною чашею з їзди стрічати начальника:
піднести тобі владарю в гридниці твоїй власній
до споживи Гудрун рада свіжатини молодо мряченої.
- 37 пугарі Атля бренькали повно вином набряклі
коли на уїддя на їхне коліно гунів понаїхало
людота довговуса впадала туди відважна
що життя Гуннара вкраявши стягувалася з Дрімуч-краю.
- 38 увійшла ж туди світловида з шляхти з дому славетного
. питво піднести їм п'яне
надзвичайна начальника й до частунку упричаснила
довгом мушена зблідлоного повідавши ж Атльові
з поношенням:
- 39 серця чад твоїх рідних мечів дарителю
з груді криваво-мертві згриз еси з медом
стравити можеш мужній чоловічину-м'ясо
на закуску з'ївши й назад на ослон зблювати.
- 40 не кликатимеш більше на коліна собі
Ерпа ані Ейтіля превеселих дітей двох
не бачитимеш більше з високої бесіди
дарителів злота як вирізують собі ратища.
- 41 лемент знявсь на лавках голосіння люду
шумом шати з шовку шалом гуненят шемрання
зриду лиш Гудрун не зрадила за рідними ні разу зроду
за братами ведмежо-відважними та синами породженням
ніжним.

Полк завзятців. Стосується до вкинув живого князя. Ця сама інверсія і в першотворі.

Наказав... назад. Тобто: наказав назад їхати. Оригінальна синтакса, на нашу думку, в цьому випадкові є також у дусі й мови перекладу.

Начальник. У першотворі тут знову «рог-нір», Одінове ім'я, застосоване як синонім зверхника.

Свіжатини молодо мряченої. Гостра гра семантичними переключеннями «gnaddr» — хлопець, юнак, але так само й шматок молодої худобини; «piffarinn» — у мряку, в темряву вправлений: померлий, забитий. Отже, вираз двоєзначний: він може стосуватися так до молодих зарізаних тварин, як і до синів Атля.

Дрімуч-край. «Мюркгеймр», те саме, що й «Мюрквідр».

З шляхти з дому славетного. В оригіналі тут також «skiöldunga», як і в застосуванні до Брюнгільди в «Уламкові Сіґурдого переказу» (16, 2).

Довгом мушена. Гудруну спонукає до такого чину обов'язок помсти за кривних.

Зблідлоносий. Дослівно: «зблідлий вколо носа». Натяк на те, що Атльові робиться млосно від спожитої страшної страви. — Виразний приклад експресіоністичної образності, передання суті через неповторний деталь замість класицистичної типізації, узагальнення, як от просто «зблідлий» або «зблідлий, як полотно», «сполотнілий» чи щось подібне.

Мечів даритель. Кенінг для князя.

Ерп і Ейтіль. Сини Атля від Гудруни, яка принесла їх у жертву задля родової помсти.

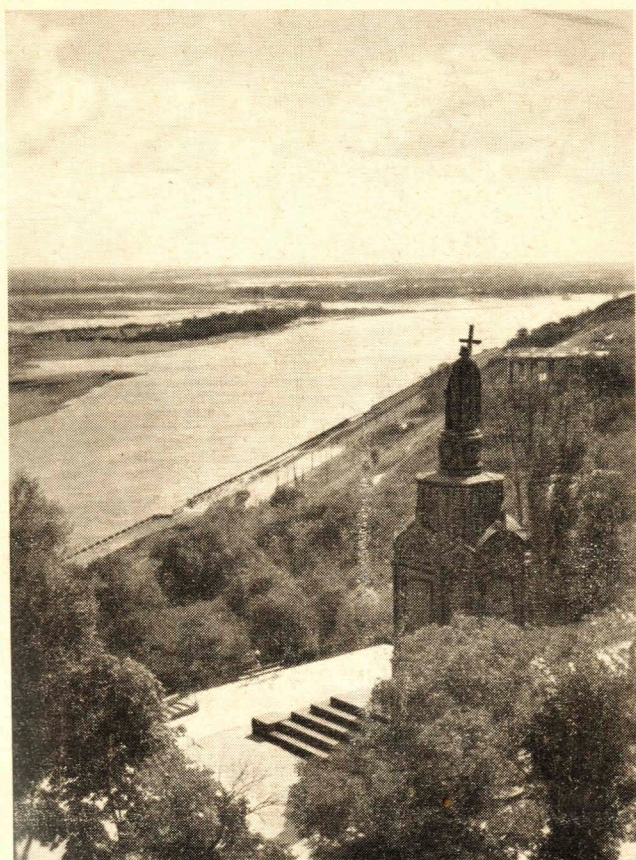
Дарителі злота. Кенінг для княжат.

„Ukraine und

die Welt“

УКРАЇНА і СВІТ

ЛІТЕРАТУРА, НАУКА, МИСТЕЦТВО І ГРОМАДСЬКЕ ЖИТТЯ

Пам'ятник св. Володимира в Києві

Зошит дванадцятий-тринадцятий

ГАННОВЕР

1954 рік